

chriften en de daardel-der hen waren ieder maakte formatie" had serieus te or van Luther at het hij een m het Woord t de kerk mag ift te zijn aan olutie en wá ist te zeggen eworsteld heb- het meest ge- ij nu den weg volutie? Juist jzen door „De ist zij hadden naadden — en actie", hebben met een man re ontrouw te verbreken, ehoorzaamheid e kerk, en het e tot Christus bleken is, dat m den Heere, dankbaar zijn en instrument rwing van Ziju op de rechte oogleeraar en t heeft, maar t zien..... en e gehoorzaam- kend gemaakt. igen wij voor naar te regu- bevestigen". ten strijd van die heeft ge- er zaaka- hen, die zich der zaaksge- tie". Het is zien wil, dat gt, maar de roem van den le haar jeugd deed haar in n haar, velen n haar. Maar komst trouw n opbouw der S." de pen alleen, als wij gen gaan. Dat ie", en voor e kuddel- mogen wij er weg der ge- n blijven . Dat is de Reformatie" haar daarin rken, ieder op ng der kerk, en wakende

den meer door Best, als zij lijken rijkdom

komst tot een v. d. B.

, slot)

heel niet met jke werkelijk- een meerdere men en door- dit niet alleen vant de recen- kelijheid. bij ontkenning is ligt in zijn gedachte, dat Gods Woord, rgadering, die is, en dus dat gereformeerde, ze later ver- m en andere dende synode- voor wat hun d verkondigd, aal niets heb- kerkrecht ook op het hier-

archische spoor van het Ned. Herv. kerkrecht overgaat, kijkt hij alsof er niets aan de hand is — ook hij zingt mee in 't vroeger bestreden koor.

Maar reeds eerder had prof. Hepp doen blijken, hoe- zeer hij met het kerkrecht der Doleantie vereenigd was. In de 3e Jaargang, nr 45 van 10 Aug. 1923 levert hij kritiek op het bezwaarschrift der kerk van Zandvoort tegen het besluit der Part. Synode van Noordholland inzake vrouwenkiesrecht, en betoogt dan o.a.: „Het woord onderwerpen behoort in ons Gereformeerde kerkrecht niet thuis. De synode is geen hooger bestuurs- lichaam, dat de scepter zwaait over onze kerken en waaraan allen zich, 't zij oprecht, 't zij geveinsdelyk hebben te onderwerpen. In die uitdrukking „onder- werpen" zit een gedachte omtrent het kerkverband, die aan het gereformeerde kerkrecht ten eenenmale vreemd is. In de meerdere vergaderingen komen de zelfstandige kerken vrijwillig samen en zij leggen van te voren de belofte af, dat zij haar afgevaardigden volmacht geven mede besluiten te nemen, mits in gebondenheid aan Gods Woord naar gereformeerde belijdenis. De beslui- ten, daar genomen door de kerken, zijn dan geldig voor die kerken. Mocht een kerk een opinie hebben, die afwijkt van het besluit, dan „conformeer" zij zich vrijwillig aan de andere. Maar dat is heel iets anders dan „zich onderwerpen". In één geval is dat „con- formeeren" ongeoorloofd: als een besluit zou ingaan tegen een van Gods ordinantiën. Maar dan heeft zoo'n kerk dat ook uit Gods Woord te bewijzen".

Niet elke zin uit dit citaat zouden we willen onder- schrijven, maar met de hoofdgedachte stemmen we volkomen in: „zich onderwerpen" aan de besluiten van een meerdere vergadering als aan een soort hooger bestuur is aan het gereformeerde kerkrecht ten eenen- male vreemd. Jammer dat de schrijver zichzelf niet gelijk bleef — hij had anders wellicht veel kwaad kunnen voorkomen.

Maar dan komt de synode van Assen 1926, waar onder- leiding van prof. H. H. Kuyper het roer principiëel wordt omgeworpen. Dr Geelkerken wordt, naar art. 234 der Acta, afgezet op tweeërlei grond, n.l. een dogma- tischen: weigering om de verklaring, door de synode van hem gevraagd, te onderteekenen, en een kerk- rechtelijken grond: voortdurend verzet tegen kerkelijke vergaderingen, wier gezag hij niet wilde erkennen.

Daar, in dien tweeden „grond", ligt nu de strik, waarin de gereformeerde kerken gevangen zouden worden. Immers de synode sprak twee dingen uit: a. Gij, Dr Geelkerken, gaat in tegen Gods Woord, en b. Gij gaat in tegen menschenwoord.

Beide stelt men naast elkaar. Er is dus tweeërlei gezag, waaraan ambtsdragers en leden zich te onder- werpen hebben:

- a. het gezag van Gods Woord;
- b. het gezag van menschenwoord, in casu dat der kerkelijke vergaderingen.

Zoo krijgen dus de uitspraken en besluiten der kerke- lijke vergaderingen een eigen gezag, naast, en zoo- als het steeds gaat in de geschiedenis, straks boven Gods Woord. Er werd niet gezegd: dogmatisch wijkt ge af van de Heilige Schrift, en kerkrechtelijk eveneens, want ge hebt in die en die kerkelijke handeling U vergrepen aan het Woord van God — neen, neen, weer- spreken van en verzet tegen menselijke besluiten is op zichzelf al zonde, een zonde zoo ernstig, dat ze met afzetting dient gestraft. — Menschen-macht in de kerk eischt: bukken! buig of breekt! wat wij zeggen is omdat WIJ het zeggen, uw regel en wet.

Met het aanvaarden van dezen twee- den grond heeft de hiërarchie haar in- trede gedaan in de gereformeerde ker- ken, is ze daar binnen gehaald en heeft ze haar plaats ontvangen, en als ze door haar promotors naar den troon geleid wordt, blijkt ze, haar wezen angstvallig verbergend, zich omhuld te hebben met het kleed der noodzakelijkheid, der profijtelijkheid en der wettigheid.

Dit is hetzelfde beginsel, dat tot heerschappij kwam en in het pauselijk stelsel, en in het dwangstelsel van de besturen der Ned. Herv. Kerk, waarvan dr A. Kuyper eens uitriep: „o die synodale organisatie, drie- werf en driewerf is ze vervloekt van den Heere der heirscharen!"

Liepen allen ter synode in den val? Eén, door Gods genade, niet. Als de synode gaat besluiten dr Geel- kerken af te zetten op genoemde gronden, vermeldt art. 242 der Acta: Prof. Greijdanus verzoekt aanteeke- ning in de Acta, dat hij vóór stemde onder voorbehoud, dat hij niet instemt met het tweede argument: het ver- zet tegen de kerkelijke vergaderingen. Verder stemmen alle leden vóór. En als de synode, tegen de uitdruk- kelijke bepalingen der kerkenordening in, gaat beslui- ten de ouderlingen en diakenen, die medegewerkt of zich geconformeerd hebben aan het besluit van den kerkeraad van 13 Maart om dr Geelkerken te hand- haven in zijn ambtelijke bediening, uit hun ambt van ouderling of diaken te ontsetten, lezen we in de Acta (art. 245): Alle prae-adviseerende leden stemmen voor met uitzondering van prof. Greijdanus. Alle leden stem- men eveneens voor; dr van Es verklaart zich aan het besluit der synode te conformeren met behoud van zijn eigen gevoelens.

Ook „De Reformatie" blijkt in dezen tijd het gevoe- len van de vóórstemmers te deelen. Een bewijs temeer,

hoe weinig de principiële kerkrechtelijke vragen onder 'toog worden gezien en doorgedacht. En we vergeten niet, dat de kerkelijke hiërarchie binnendrong toen de omstandigheden haar buitengewoon gunstig waren. Dr van Es verklaarde later: „Dat de kwestie toen is blijven zitten, lag aan de omstandigheden van dien tijd. De kerkrechtelijke kwestie was toen zoo nauw verbonden met die van dogmatismen en confessioneelen aard, dat het zeker niet van groote bedachtzaamheid zou hebben getuigd, wanneer men door de kerkrechtelijke kwestie op de spits te drijven, de moeilijkheden van die dagen nog had vermeerderd en vergroot. De gemoeienderen waren destijds zoo in beroering geraakt, dat er ook weinig gelegenheid voor rustig onderscheiden scheen aanwezig te zijn. Wie met de kerkrechtelijke geste van de synode van Assen het niet geheel eens was, werd bij de massa allicht ook voor een verkapt aanhanger van de dogmatische afdwalingen gehouden. Zoo zweeg men dan maar..."⁵⁾

Intusschen: op de spits drijven is nog iets anders dan weerleggen. Maar waar is, dat wie den kerkrechtelijken grond verwierp, in verdenking kwam, dat men het toch min of meer met de zienswijze van dr Geelkerken eens was. Ten bewijze strekte een aanval van prof. H. H. Kuyper op prof. Greijdanus. De eerste had ge- schreven: „Nu is het bekend, dat op de Synode te Assen prof. Greijdanus zich evenzeer verzet heeft tegen de afzetting van dr Geelkerken en van de kerkeraadsleden, die aan diens zijde stonden". Door prof. Greijdanus tot de orde geroepen, spreekt prof. Kuyper van een „memoriefeil" en poneert dan, bij wijze van „correctie", dat prof. Greijdanus in de voorafgaande besprekingen, in comité gehouden, bezwaren had ingebracht, maar, zoo gaat prof. Kuyper voort, „wat mij ontgaan was, bij de publieke eindstemming heeft hij, zij het onder zeker voorbehoud, zijn stem aan het afzettingsvonnis van dr Geelkerken gegeven. Wat de afzetting der kerkeraads- leden betreft, heeft hij, zooals ook de Acta melden, tegengestemd".

Daartegen komt nu prof. Greijdanus als volgt op⁶⁾: „Hier zegt en suggereert prof. dr H. H. Kuyper dus, dat ik in Comitévergadering anders gesproken heb, dan bij de publieke eindstemming: in Comité-vergadering mij tegen de afzetting van dr J. G. Geelkerken heb verzet, maar bij de publieke eindstemming mij toch met zeker voorbehoud er voor verklaard.

En hij zegt en suggereert met deze woorden ten tweede, dat mijn voorbehoud slechts een deel mijner bezwaren gold, en dat ik nog andere bezwaren had dan kerkrechtelijke, dan deze n.l. dat men „verzet tegen de meerdere vergaderingen" maakte tot eenen grond voor afzetting.

En hij schrijft ten derde: „Metterdaad heeft prof. Greijdanus in de voorafgaande besprekingen, die in Comité zijn gehouden, bezwaren ingebracht", en past dus wel op, dat hij niet gecontroleerd kan worden. Want de notulen der Comité-vergaderingen zijn niet gepubliceerd. Maar toch onthoudt hij er zich niet van, over het in Comité-vergadering behandelde te schrijven en dat op eene wijze, die de geheel onjuiste suggestie wekt, alsof ik nog andere bezwaren had dan kerk- rechtelijke.

En dat is louter onwaarheid.

Dr J. G. Geelkerken is afgezet op tweeërlei grond; op een dogmatischen: „wegens zijn weigering om de verklaring door de Synode van hem gevraagd te onder- teekenen", en op een kerkrechtelijken: „wegens zijn voortdurend verzet tegen kerkelijke vergaderingen, wier gezag hij niet erkennen wilde, omdat dr Geelkerken zich aan deze schorsing niet heeft onderworpen", art. 242, Acta Synode 1926.

Nooit echter heb ik mij, noch in Comité-vergadering, noch in publieke zitting, verzet tegen de afzetting van dr J. G. Geelkerken op dogmatismen grond.

Mijn verzet gold nooit iets anders, zoowel wat dr J. G. Geelkerken betreft, als wat bedoelde kerkeraadsleden aangaat, dan het kerkrechtelijke.

Desniettemin schreef prof. dr H. H. Kuyper, wat hij te dezer zake in „De Heraut" van 1 Mei j.l. schreef, en dat door mij werd medegedeeld, en schreef hij in „De Heraut" van 22 Mei j.l. wat hier door mij werd overgenomen, en dat als redres zou moeten dienen.

Ik zal het woord, dat dit doen naar waarheid zou karakteriseeren, niet neerschrijven.

Hier was méér, en wat anders, dan een „memorie- feil".

De Heere onze God, uit Wien alle dingen zijn, heeft allengs de oogen willen openen voor het heillooze pad, dat principiëel in 1926 betreden werd; Hij heeft daartoe ook „De Reformatie" willen gebruiken en speciaal de voorlichting van prof. Greijdanus. Het zou ons te ver voeren een eenigszins volledig overzicht te geven van wat ons blad in en na den bezettingstijd inzake het gereformeerde kerkrecht gepubliceerd heeft; wij bepalen ons hier tot de jaargangen 16, 17, 18 en 19 en dan voornamelijk tot wat prof. Greijdanus schreef — zijn arbeid is met dien van dr J. van Lonkhuijzen funda- menteel voor vele latere uiteenzettingen; ook kunnen wij, gezien de beschikbare ruimte, niet meer dan een indruk geven van de wijze, waarop prof. Greijdanus

⁵⁾ Geref. Kerktblad van Leeuwarden, overgenomen in „De Reformatie", 18e Jrg., nr 36 van 3 Juni 1938.

⁶⁾ „De Reformatie", 18e Jrg., nr 35, van 27 Mei 1938.

het gereformeerde kerkrecht handhaafde en verde- digde⁷⁾.

In „De Reformatie", 16e Jrg nr 16 (17 Jan. 1936) komt een ingezonden stuk voor van dr J. van Lonk- huijzen, den trouwen en onvermoeibaren strijder voor de rechten van Koning Christus in Zijn kerk, waarin hij den vinger legt bij een uitdrukking van dr H. Kaajan, later door de volgelingen van dr H. H. Kuyper telkens herhaald en als vaststaand feit gepropageerd: „Mis- schien heeft de Doleantie... op de zelfstandig- heid en de vrije confederatie der verschillende locale kerken wel eens ietwat eenzijdig den nadruk ge- legd". Dr van Lonkhuijzen vraagt: „Bewijzen hiervoor? Ze worden niet genoemd... Tegen dit in verdenking brengen van de kerken der Doleantie en het werk Gods, door haar geschied, kom ik met alle kracht op.... Ik meen herhaaldelijk aangetoond te hebben, dat de man- nen der Doleantie geheel zuiver en juist terug gingen tot Wezel en Emden, zich niet latende leiden door de verdorven practijk der vaders, maar door de beginselen der Heilige Schrift, zooals die door Calvin weer blootgelegd waren...." Voorts zegt dr van Lonkhuijzen, dat door een zin als die van dr Kaajan niet alleen een blaam geworpen wordt op het kerk- recht der Doleantie, maar heel dit kerkrecht onderstboven geworpen wordt. Dit is althans ten deele gelijk geven aan Hoedemaker, die juist op dit punt (de autonomie der plaatselijke kerk en daartegenover „de eenzijdige nadruk, door de Doleantie daarop gelegd") in botsing kwam met Kuyper en Rut- gers, hetgeen leidde tot de daarop gevolgde breuk.

En in een drietal artikelen over „Het tweede Réveil en wij" merkt hij tegen prof. Nauta op: „Men noeme ons geen Independenten om eigen fout te bedekken" en zegt dan o.m.: „Het heeft den Heere behaagd, zijn geestelijk lichaam in instituten te openbaren en dit te doen in de plaatselijke kerken, zooals de Hei- lige Schrift ons toont. En met alle erkenning van den plicht van het kerkverband door innerlijken drang (van geloof en geestelijke eenheid) en erkenning van de leiding der apostelen tot een kerkverband (Hand. 15) ligt nergens eenig Schriftuurlijk gegeven, dat dit kerk- verband de door Christus gewilde autonomie of eigen- heid der plaatselijke kerk zou schenden. Dit karakter van eigenheid vordert, dat het kerkverband wel bij- staan en helpen kan tot reformatie in een gedeformeerde kerk, maar dat de kerk zelve de reformatie verrichten moet. Zoo leert de Schrift, zoo werd het foc- deratief kerkverband oorspronkelijk gelegd, zoo bracht de Reformatie het weer, zoo poneerde de Doleantie het bij vernieuwing.

De andere weg is die van dr Klein e.s. Zij zetten kerkeraden af, maar de kerken der Doleantie deden dat niet. Dat zou toch op haar weg gelegen hebben, hadden zij in zulke leeringen geloofd.

Dat afzetten van kerkeraden door het kerkverband maakt het kerkverband (de andere kerken) een macht boven den kerkeraad. Door het feit van het afzetten van een kerkeraad ontaardt het kerkverband naar Gereformeerde opvatting. In de wijze van tucht door mij voorgestaan is dat niet zoo. Dan blijft de autonomie der kerk ongerept.

Afwijking is erg, maar nog erger is het als er geen geestelijke kracht tot onderzoek en oordeelen bij ons volk gevonden wordt. En dat is iets, waarover ik in deze materie bijzonder klaag. Men gelooft het wel zooals professor Die of Die het voorstelt. Doch we zullen allen als geestelijk kroost der Doleantie, ons profe- tisch ambt uitoefenen en onderzoeken of deze din- gen alzo zijn. Zoo we dat profetisch ambt niet gaan uitoefenen, dan zijn we in dit stuk, maar ook in alle ander stuk, weg"⁸⁾.

En in „De Reformatie" van 16 Juli 1937 schrijft dr van Lonkhuijzen een prachtig artikel over „De Voetius- interpretatie van dr M. Bouwman".

Prof. Greijdanus handelt in „De Reformatie", even- eens van 16 Juli 1937 (17e Jrg nr 42), over „Vragen van Gereformeerde Kerkverband". Waarom al die jaren gezwezen? Hij geeft zelf het antwoord: hij zag geen noodzaak om te schrijven of te spreken. Scherp onderscheidde hij, gelijk ook uitkomt in zijn bezwaarschrift tegen de pacificatie-formule van 1905, wat de Heere hem concreet op den weg legde, waartoe hij van Hem direct werd geroepen, wat hij te beschouwen had als zijn eerste taak, van hetgeen hem voorts aan- ging als christen en kerklid — zijn gedurig vragen was: Heere, wat wilt Gij dat ik doen zal? en niet dan door den nood gedrongen begaf hij zich op terreinen, waarvan hij na biddend overleg tot de overtuiging gekomen was: hier moet ik optreden, te zwijgen is mij niet langer geoorloofd.

Zoo geeft hij dan in genoemd nummer van ons blad een breede recensie (hij was door de redactie uit- genoodigd een beoordeeling te schrijven, zie „Ref." 17e Jrg, nr 50, blz. 406) over het proefschrift van dr M. Bouwman: Voetius over het gezag der Synoden.

Aanstands stelt hij de kwestie die hier in geding is,

⁷⁾ Wie breeder overzicht verlangt van Prof. Greijda- nus' artikelen, niet alleen in „De Wachter" en „De Re- formatie", maar ook in andere publicaties, moge ik ver- wijzen naar hetgeen D. Deddens schreef in den „Almanak van het Studenten-Corps F.Q.I.", 1948 (54e Jrg.), blz. 185—217.

⁸⁾ „De Reformatie", 16e Jrg., nrs 22, 23, 24.